

Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Seçmenler Tarafından Aday Gösterilme Biçimine Alternatif Bir Model Önerisi: E-Devlet Kapısı Sistemi¹ An Alternative Model Proposal To The Candidates By Votes in The Presidential Election: E-Government Gate System

Metehan BEKLEVİŞ * Zeynep DUYAR **

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı, meclisteki milletvekilleri tarafından seçilirken, 2007 yılında yapılan referandum sonucunda Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edildi. 2014 yılında, Cumhurbaşkanı ilk kez halkoylaması ile seçilerek göreve geldi. Türkiye'de 2017 yılında gerçekleşen referandumla hükümet sistemi değiştirilerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş yapıldı. Cumhurbaşkanlığı için aday gösterme hakkının seçmenlere tanınması, yeni hükümet sistemi düzenlemesinin en dikkat çekici yönlerinden biridir. Bu düzenlemeye göre, Yüksek Seçim Kurulunca belirlenecek süre içinde Cumhurbaşkanı adayı olma niteliklerini taşıyan kişi veya kişilerin en az 100.000 kişi tarafından aday gösterilerek Cumhurbaşkanlığı seçim yarışına girmesi mümkündür. Seçmenlerin imza atarak aday gösterme süreçleri kayıtlı oldukları ilçe seçim kuruluna gitme, bizzat başvuru yapma ve yalnızca bir aday için imza atma hakkı olarak işlemektedir. Seçmenlerin aday gösterme sürecine bizzat katılması, hem seçmenler hem de ilçe seçim kurulu çalışanları açısından ciddi bir yük getirmektedir. Ayrıca hem zamanın hem de kamu kaynaklarının tasarruflu kullanılmasına ve verimlilik ilkesini zedeleyici bir unsur haline gelmektedir. Bu çalışma, genel itibarıyla Türkiye'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde seçmenlerin aday gösterme sürecini e-devlet kapısı sistemine taşıyarak hızlı ve düşük maliyetle ilerlemesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanlığı seçiminde seçmen tarafından aday gösterilme sürecinin bürokratik yükünün azaltılmasına yönelik bir model önerisi sunulmaktadır. Geçmişten bugüne cumhurbaşkanı seçilme usulüne ayrıntılı olarak yer verilip ardından model önerisi detaylandırılmaktadır.

Anahtar Kavramlar: *Cumhurbaşkanı Seçimi, Aday Gösterme, Seçmen, E-Devlet Kapısı..*

ABSTRACT

In the Republic of Turkey, the President of the Republic was elected by parliamentary deputies, but in 2007, a referendum resulted in the election of the President by the people. In 2014, the President was elected by popular vote for the first time. A referendum held in 2017 changed the government system in Turkey to the Presidential Government System. One of the most striking aspects of the new system of government is that voters were given the right to nominate candidates for the presidency. According to this regulation, it is possible for a person or persons who meet the qualifications to be a presidential candidate to be nominated by at least 100,000 voters within the period to be determined by the Supreme Electoral Council and enter the presidential election race. The process for voters to nominate a candidate by signing a petition is based on the right to go to the district election board where they are registered, to apply in person and to sign for only one candidate. Voters' personal participation in the nomination process imposes a significant burden on both voters and district election board staff. In addition, it becomes a factor that undermines the principle of efficiency and the inefficient use of both time and public resources. This study aims to move the nomination process of voters in the Presidential elections held in Turkey to the e-government gateway system to ensure that it proceeds quickly and at low cost. In this direction, a model proposal is presented to reduce the bureaucratic burden of the nomination process by the voters in the presidential election. The procedure for the election of the president from past to present is given in detail and then the model proposal is elaborated.

Keywords: *Presidential Election, Nomination, Voter, E-Government Gateway.*

¹ Bu makale 26-28 Ekim 2023 tarihleri arasında Kırıkkale'de düzenlenen 23. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu'nda (KAYFOR23) aynı başlıkla sunulan ve özeti KAYFOR23 bildiri özet kitabında yer alan bildirinin tam metin hâlidir.

* Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Gölpazarı Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon (Yerel Yönetimler) Bölümü, metehan.beklevis@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9184-0851

** Öğr. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Gediz Meslek Yüksekokulu Hukuk Bölümü, zeynep.duyar@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0408-4486.

GİRİŞ

1980’li yılların başından itibaren kamu yönetiminde bir dizi radikal reform çalışmaları yapılmıştır. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarının işlevini artırmak, var olan olası sorunları çözüme kavuşturmak, özel sektörün bazı uygulamalarını kamu sektörüne de transfer etmek gibi çalışmalar sürdürülmektedir. Yapılan reform çalışmalarından en dikkat çekenlerden birisi ise 30 Haziran 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından imzalanmış olan “Tasarruf Tedbirleri” genelgesi Resmî Gazete ’de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Genelgede, amacına ve azami tasarruf prensiplerine uygun olarak kullanılması her kamu kurum ve görevlileri için zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda kamu kurum ve kuruluşlarının harcamalarında tasarruf sağlanması, bürokratik işlemlerin azaltılması ve kamu kaynaklarının etkin, etkili, verimli ve ekonomik kullanıma ilişkin bazı tedbirler gerekli görülmüştür (2021/14 Genelge).

Türkiye Cumhuriyeti’nde Cumhurbaşkanı; 1921, 1924 ve 1961 anayasalarında belirtildiği üzere parlamentoda görev yapan milletvekilleri tarafından seçilerek göreve gelirken 2007 yılında gerçekleşen referandum sonucunda Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. 2014 yılında Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilerek görevine başlamıştır. Türkiye’de gerçekleşen 2017 referandumu ile beraber hükümet sistemi değiştirilerek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmiştir. Cumhurbaşkanlığına aday gösterme hakkının seçmenlere de verilmesi yeni hükümet sistemi düzenlemesinin en dikkat çeken noktalarından birisidir. Bu düzenlemeye göre, Yüksek Seçim Kurulu tarafından belirlenen süre içerisinde Cumhurbaşkanı aday olma niteliklerine haiz olan kişi ya da kişilerin en az 100.000 seçmen tarafından aday gösterilmesi neticesinde Cumhurbaşkanlığı için seçim yarışına girebilmesi mümkündür. Seçmenlerin imza vererek aday göstermesi sürecine bakılacak olursa, kayıtlı buldukları ilçe seçim kuruluna giderek şahsen başvuruda bulunmaları ve yalnızca bir aday için imza verme hakkına sahiptirler. İlçe seçim kurulunda aday gösterme formları seçmen tarafından imzalanır ve elektronik ortamda Yüksek Seçim Kuruluna gönderilir. Belgenin bir fiziki hali ilçe seçim kurulunda saklanır ve seçmene de aday teklifinde bulunduğu dair belge verilerek aday gösterme süreci tamamlanır. Belirtilen bu bilgiler ışığında seçmen tarafından aday gösterme yönteminin ilk kullandığı seçim, 24 Haziran 2018 yılında Türkiye ve yurt dışı temsilciliklerinde icra edilmiştir.

Yarı doğrudan demokrasinin araçlarından birisi olan halk girişiminin bir örneği olarak kabul edilebilecek bu uygulama ile vatandaşlar, kendileri istedikleri cumhurbaşkanını aday gösterip ardından o kişiye oy verebilmektedir. Ancak bu aday gösterme sürecinde birçok açıdan kamu kaynaklarının israfına ve vatandaş üzerinde de ek maliyet getirdiği gözlenmektedir. Zira aday göstermek için vatandaşların il ve ilçe seçim kurullarına gitmesi özellikle büyükşehirde ya da kırsal kesimlerde yaşayanlar için hem zaman hem de ekonomik anlamda ciddi külfet getirdiğini söylemek mümkündür. Ayrıca her bir seçmenin aday gösterme işleminde bulunması için iki adet kâğıdın kullanılması hem kamu kaynağı israfına hem de fazladan ağaçların kesilmesine neden olarak çevre açısından da olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Örneğin, bir aday için 100 bin imza verilmesi 200 bin adet kâğıdın kullanılması anlamına gelmektedir. Ayrıca yeterli imza sayısına ulaşamayan ya da adaylıktan çekilenler de hesaba katıldığında oluşan israfın ve zararın daha da arttığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı 2014 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinden itibaren uygulamaya konulan cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday gösterme usullerinden birisi olan 100 bin imza koşulunun ve

aday olabilmek için toplanan imzaların ekonomiklik ve verimlilik açısından kamu kaynağının israfına yol açtığı için bu usule alternatif bir model önerisi sunmaktır. Çalışmada öncelikle cumhuriyet ve cumhurbaşkanlığı kavramları ele alınarak geçmişten günümüze yürürlükte olan anayasalarda cumhurbaşkanı seçimlerinin yapılaş biçimi tartışılmaktadır. 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler ve cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş sürecinde yaşanan kritik gelişmeler üzerinde durulmaktadır. En son aşamada sunulmak istenen model önerisi anlatılarak çalışma sonlandırılmaktadır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizi yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

1. CUMHURİYET VE CUMHURBAŞKANLIĞI KAVRAMI

Literatürde Cumhuriyet tanımlamalarına bakıldığında Cumhuriyetin, devlet şekli ve hükümet biçimi olarak iki tanımının mevcut olduğu görülmektedir. İlk olarak devlet şekli olarak Cumhuriyet, egemenliğin toplumun tümüne ait olduğu, egemenliği kullanma yetkisinin bir kişi veya zümreye özgülenmediği bir devlet yapısını ifade eder. Devlet şekillerinin tasnifinde kullanılan başlıca kriterlerden biri egemenliğin kaynağına göre sınıflandırma olduğundan cumhuriyetin bu anlamda devlet şekli olarak kabul edilmesi doğaldır. Ancak Cumhuriyet, aynı zamanda bir hükümet (devlet yönetimi) şekli olarak da kabul edilmektedir (Özbudun, 2022: 71). Bu anlamı ile cumhuriyet, devlet başkanının belirli sürelerle seçim yoluyla görev başına geldiği bir rejimdir. Başka bir ifadeyle cumhuriyet, devlet başkanının irsiyete dayalı veya yaşam boyu kaydıyla göreve gelmediği yönetim biçimini ifade etmektedir (Kaboğlu, 2021:193).

Cumhuriyet, devlet rejiminin başında meclis ya da halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı (reisicumhur) bulunmasını öngörmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de söylediği gibi cumhuriyette son söz seçilmiş meclise aittir. Millet adına her türlü kanunları yapan, hükümeti kuran ve hükümeti düşüren yine meclisin kendisidir (İnan, 2022:35). Aynı zamanda meclis, 2007 yılındaki Anayasa değişikliğine kadar da devletin yürütme organının temsilcisi olan cumhurbaşkanını seçen yegâne aktördür.

Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde cumhurbaşkanı yürütmenin başı, devletin temsilcisi olması sebebiyle cumhurbaşkanı seçimleri de her dönem önemli olmuştur. Bazı dönemler cumhurbaşkanı aday adayının, adayının belirlenmesi ve cumhurbaşkanın seçilmesi noktasında siyasi krizler yaşanmıştır.

TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı'nın hazırladığı “1923'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri” çalışmasına göre, 1921 ve 1924 Anayasalarının yürürlükte olduğu süreçlerde cumhurbaşkanı seçimlerinde herhangi bir kriz durumu meydana gelmezken, 1961 ve 1982 Anayasalarının yürürlükte olduğu dönemlerde zaman zaman cumhurbaşkanı seçimleri siyasi krizlere sebep olmuştur. Bu doğrultuda özellikle 1961 ve 1982 Anayasalarında cumhurbaşkanı seçimi, seçim usulü ve seçim yeterliliği üzerine anayasa değişiklikleri gerçekleştirilmiştir.

Bugüne kadar toplamda 21 cumhurbaşkanı seçimi gerçekleştirilip 12 cumhurbaşkanı görev yapmıştır. Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dört dönem, Celal Bayar üç dönem, Cemal Gürsel, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk, Kenan Evren, Turgut Özal, Süleyman Demirel, Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül bir dönem görev yapmıştır. Türkiye Cumhuriyeti 6. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresinin son zamanlarında, başta CHP ve AP olmak üzere çok sayıda siyasal parti bir aday üzerinde uzlaşmamışlardır. Bu cumhurbaşkanı seçiminde ilerleyen turlarda

da çok sayıda aday seçime katılmıştır. Ancak seçimlerde beklenen sonuç alınamamıştır. 5.5 ay süren 118 birleşimde Cumhurbaşkanı seçimi için yapılan 115 turun sonunda Türkiye, 5 ay 6 gün Cumhurbaşkansız kalmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından, 7 Kasım 1982 tarihinde kabul edilen Anayasa ile Kenan Evren, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni cumhurbaşkanı olmuştur. 6 Kasım 1989 tarihinde görev süresi son bulan Kenan Evren yerine, oylamanın üçüncü turunda 285 milletvekilinden 263 oy alan Turgut Özal 8. Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Turgut Özal'a kadar askeri darbe dönemleri Cumhurbaşkanları hariç bütün cumhurbaşkanları meclis üyeleriymiş ve seçimleri meclis tarafından gerçekleştirilmiştir. Ahmet Necdet Sezer, 3. tur oylamada 330 oy alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. TBMM'de yer alan siyasi partilerin tamamı tarafından desteklenen Sezer, 1982 Anayasası döneminde Meclis dışından seçilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur (Tuncer, 2013:19-108).

11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün seçim döneminde ise Türkiye gergin günler yaşamıştır. Tarihe 367 krizi olarak kaydedilen bu seçimin ardından cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiştir. 2014 yılından itibaren cumhurbaşkanı seçimlerine siyasi partilerin dışında halkın 100 bin imzaya ulaşması ile cumhurbaşkanlığına aday gösterebilmesinin yolu açılmıştır. 2023 seçimlerinin ardından halkın oyları ile seçilen 12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise üç dönem üst üste seçilerek cumhurbaşkanlığı görevine devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yürütme kanadının halk tarafından seçilmesi ve halk tarafından da aday gösterilmesi usulü, egemenliğin halk tarafından kullanılması durumunu açıkça göstermektedir.

2. TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANI SEÇİMİ

2.1. 1921 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı Seçimi

1921 Anayasası, olağanüstü bir dönemde kabul edilmiş bir çerçeve anayasasıdır. 23 Nisan 1920'de bu olağanüstü dönemde açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Milli Egemenlik Prensibi"ni kendisine siyasi ve hukuki temel edinerek, kuvvetler birliği esasına dayanan meclis hükümet sistemi kabul edilmiştir (Aslan, 2000:61). 1921 Anayasası'nda hükümet sistemi olarak meclis hükümet sistemi öngörüldüğü için ayrı bir devlet başkanı tanımı yapılmamıştır. Ayrıca cumhuriyet rejimi ilan edilmediğinden 1923 yılına kadar Cumhurbaşkanı seçilmemiştir. 1921'den 1923'e Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar TBMM yasama ve yürütme yetkisini kendinde toplamıştır (Öztürk, Kırışık ve Durdu, 2022:61).

1921 Anayasası'nda yasama ve yürütme yetkisine sahip meclis başkanı, meclis genel kurulunca seçilmektedir. Ayrı bir seçim usulü ve seçim yeterliliği bu dönemde ayrıntılı olarak düzenlenmemiştir. Seçilen meclis başkanı, aynı zamanda devlet başkanı özelliği taşıdığından 1921 Anayasası, normalde devlet başkanına ait olması gereken birtakım fonksiyonları meclis başkanına atfetmiştir (1921 Anayasası md. 9). Örneğin, Anayasanın 9. maddesine göre, meclis başkanının meclis adına imza koyma yetkisi mevcuttur. Esasen bu yetki devleti, temsil yetkisidir. Yine parlamenter sistemlerde devlet başkanına tanınan bakanlar kurulunun kararlarını onaylama yetkisi de meclis başkanına tanınmıştır (Özbudun, 1992:66-67).

2.2. 1923-1982 Yılları Arasında Cumhurbaşkanı Seçimi

Yeni bir devletin kurulduğunu bildiren 1921 Anayasası, egemenlik hakkını net bir şekilde millete vermekte fakat yeni devlet şekline geçiş ve cumhuriyetin ilan edilmesi için o dönemde

gerekli koşulların oluşturulması beklenmekteydi. 1921 Anayasası'nda düzenlediği üzere egemenliğin kayıtsız, şartsız millete ait olabilmesi için 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı için en önemli adımlardan biriydi. Çünkü saltanat sistemi, devlet yönetiminin irsi bir şekilde belirlendiği bir devlet şeklidir.

29 Ekim 1339 (1923) tarihli ve 364 sayılı “*Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun*” ile Cumhuriyet rejimine geçilerek ilk defa Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur. “*Türkiye Devleti'nin hükümet şekli, Cumhuriyettir*” maddesi anayasaya eklenmiştir. 1921 Anayasası'nın ilk halinde olduğu gibi meclisin üstünlüğü ilkesi kaldırılmadan devletin asli organlarından yürütme kısmının iki başlı olarak düzenlenmesine karar verilmiştir (Özkul, 2011:11-12). Bu noktada yine meclisin kendi üyeleri arasından seçeceği bir cumhurbaşkanı ve onun atayacağı fakat meclis tarafından uygun bulunacak bir başbakan düzenlenmiştir. 1921 Anayasası'nın 1923 yılında yapılan değişikliği Cumhurbaşkanı seçilme yeterliliğini tek şarta bağlamıştır. Bu şart ise Büyük Millet Meclis üyesi olmaktır (Tuncer, 2003: 27). 1921 Anayasası'nın 4. Maddesine göre ise BMM üyesi olabilmenin şartı, vilayetler tarafından seçilmiş olmaktır (1921 Anayasası md. 4). Birinci BMM'de dönemde hükümet sistemine üzerine yapılan değişiklikler ile birlikte meclis hükümet sisteminden parlamenter sisteme doğru bir yönelimin olduğu görülmektedir. Zira, o dönemde bakanların tek tek BMM tarafından seçilmeleri usulü terk edilip, parlamenter sisteme daha da yakınlaşarak bakanların başbakan tarafından atanması mümkün hale gelmekte ve sonuç olarak bu durum da bakanlar kurulunun uyum içinde çalışmasına imkan tanımaktaydı (Özbudun, 2004: 30-31; Koçak, 2021: 6).

BMM'nin, 11.08.1923 tarihinde başlayan ve 02.09.1927 tarihinde sona eren 2. Yasama dönemi, devletin asli organlarından yasama ve yürütme faaliyetleri açısından önemlidir. Zira, Cumhuriyetin ilan edilmesi ve ardından bu yeni rejime uygun tercihlerin sistematik hale getirilmesi sağlanmıştır. Bu doğrultuda 1876 Kanun-i Esasi ve 1921 Anayasası'nı yürürlükten kaldıran 1924 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) hazırlanmıştır (İba, 2021:45).

Cumhuriyetin ilanının ardından kabul edilen ilk anayasa olma özelliğini taşıyan 1924 Anayasasında cumhurbaşkanlığı seçimi de ilk olarak düzenlenmiştir. Söz konusu anayasasının 31. Maddesinde “*Büyük Millet Meclisi kendi zabitasını Reisi marifetiyle tanzim ve idare eder*” hükmü ile o dönem cumhurbaşkanının Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından seçildiği anlaşılmaktadır (1924 Anayasası md. 31). 1924 Teşkilat-ı Esasiye kanununda cumhurbaşkanı seçilebilmek için belirtilen iki temel koşuldan ilki Büyük Millet Meclisi üyesi olmaktır. Meclis dışından bir kimsenin cumhurbaşkanı olması mümkün değildir (1924 Anayasası md. 31). İkincisi ise milletvekili seçilme yeterliliğe sahip olmaktır. Aynı maddenin devamında “*...Vazifei Riyaset Reisicumhurun intihabına kadar devam eder ve tekrar intihap olmak caizdir*” (1924 Anayasası md.31) hükmü ile görev süresi sona eren cumhurbaşkanı birden çok cumhurbaşkanlığı seçimine katılabilir, tekrar ve üst üste seçilmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Nitekim bu Anayasa'nın yürürlükte olduğu süreçte cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve halefi İsmet İnönü dörder kez, üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise üst üste üç kez cumhurbaşkanı olarak seçilerek cumhurbaşkanlığı görevine yürütmüştür (Tavaş, 2007:28).

1924 Anayasası'nın kabul edildiği ilk halinde kadınların cumhurbaşkanı olabilmesine ilişkin bir düzenleme yoktu. Zira kadınlar, seçme ve seçilme hakkına 1934 yılında yapılan değişiklikler ile kavuşmuşlardı. 1934 değişikliği öncesinde meclis üyesi olabilmek yani cumhurbaşkanı seçilme

yeterliliğine sahip olabilmek için erkek olmak ve en az 30 yaşını tamamlamış olmak gerekliydi. Söz konusu değişiklik ile birlikte kadınlar da cumhurbaşkanı seçimlerine aday olabilme hakkına kavuştular (Özkul, 2011:13).

1924 Anayasası'nın 1934 değişikliğinden 1961 Anayasası'nın kabulüne kadar geçen süreçte Cumhurbaşkanı seçim yeterliliği ve usulü üzerine bir değişiklik yapılmamıştır. 9 Temmuz 1961 tarih ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti anayasası, referandum ile kabul edilen ilk Türk anayasasıdır. Bu anayasanın yürütme başlığı altında cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı seçilme yeterliliği ve usulü 95-101. maddeleri arasında düzenlenmiştir (TASAM, 2011). 1961 Anayasası cumhurbaşkanı seçilebilmek için yeni şartlar öngörmüştür. Söz konusu anayasanın 95. maddesine göre, TBMM tarafından seçilecek olan cumhurbaşkanının yükseköğrenimini tamamlamış ve kırk yaşını doldurmuş olması gerekli kılınmıştır. TBMM üyeleri arasından seçilen cumhurbaşkanının meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ve gizli oyla seçileceğine hükmedilmiştir. Ayrıca seçilen cumhurbaşkanının yedi yıllık bir süre için seçileceği, ilk iki oylamada da nitelikli çoğunluk sağlanamaz ise salt çoğunluk ile cumhurbaşkanının belirleneceği kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanının görev süresinin yedi yıl olarak belirlenmesinin gerekçesi, cumhurbaşkanı seçimleri ile parlamento seçimlerinin çakışmaması içindir. 95. Maddenin devamında cumhurbaşkanının tekrar seçimi ile alakalı yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, "*Bir kimse arka arkaya iki defa Cumhurbaşkanı seçilemez*" hükmü ile cumhurbaşkanı seçilen kimsenin yedi yıllık görev süresinin bitiminin ardından yeniden seçilemeyeceği, ancak araya başka bir cumhurbaşkanı seçilip seçilen cumhurbaşkanının dönemi sona erdiğinde tekrar cumhurbaşkanı seçilebileceği düzenlenmiştir. Ayrıca seçilen kişinin TBMM üyeliği sona erip, partisi ile ilişkisi kesilir düzenlemesi de ilk olarak 1961 anayasasında düzenlenmiştir. (1961 Anayasası md. 95).

1961 Anayasası ile 1924 Anayasası'ndan farklı olarak iki meclisli bir yapıya geçilmiştir. Bu yapının ilk kanadın 18 yaşını bitiren, kısıtlı veya kamu hizmetinden yasaklı olmayan kadın-erkek her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı tarafından seçilen Millet meclisi ve diğer kanadını ise Milli Birlik Komitesi üyelerinden olma şartı ile Cumhuriyet senatosu oluşturmaktadır. Cumhuriyet senatosuna 150 üye, halk tarafından 15 üye, cumhurbaşkanı tarafından seçiliyordu (Arsel, 1965:364). 1961 Anayasasının bu çift meclisli yapıyı benimsemesinden dolayı hem Millet Meclisi üyeleri hem de Cumhuriyet Senatosu üyeleri cumhurbaşkanı aday olabiliyordu. 1961 Anayasasının 72.maddesinde "*Kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış bulunan ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmayan her Türk, Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilir*" hükmü yer almaktadır (1961 anayasası md. 72). Cumhurbaşkanı tarafından Cumhuriyet senatosuna seçilen 15 üye için bazı kıstaslar aranmamıştır. Örneğin; kırk yaş şartı, yükseköğrenimi tamamlamış olma şartı re'sen seçilen üyeler için bir ölçüt olmamıştır. Bu durum ise şu sonucu ortaya çıkarmıştır: Cumhuriyet senatosu üyelerinin her ne kadar Cumhurbaşkanı aday olabilmek yolunda bir engel bulunmamışsa da yükseköğrenimini tamamlamış olma şartından dolayı Cumhurbaşkanı olarak seçilmeleri mümkün değildi. Aynı durum eski cumhurbaşkanları için de geçerliydi. Cumhuriyet senatosu üyeleri, yaşamları boyunca görev yapmak üzere seçilirlerdi. Bu sebeple yükseköğrenimini tamamlamamış Cumhuriyet Senatosu üyesi olan eski cumhurbaşkanları da cumhurbaşkanı aday olamazlardı (Özkul, 2011:14).

2.3. 1982 Anayasasında 2007 Değişikliği Öncesi Cumhurbaşkanı Seçimi

1982 Anayasası'nda hükümet sistemi olarak parlamenter hükümet sisteminin kabul edilmiş olduğu, 1982 Anayasa'sının parlamenter hükümet sisteminin sahip olduğu niteliklere ve esas unsurlarına yer verilmesi ile anlaşılmaktadır. 1982 Anayasası ile birlikte devletin asli organlarından birisi olan yürütme organının sorumsuz kanadı olan cumhurbaşkanının yetkileri artırılmıştır. 1982 Anayasası hazırlanma sürecinde de devleti temsil eden ve bir hayli fazla yetki ile donatılan cumhurbaşkanının, meşruluğunun ancak halk tarafından seçilerek göreve gelmesi ile sağlanacağı yönünde fikirler ortaya konulmuştur. Ancak 1982 Anayasası'nın ilk halinde Cumhurbaşkanı'nın halkın seçtiği temsilcilerden oluşan TBMM tarafından seçilmesi, doğrudan halkın oyları ile seçilmiş olmaması iki dereceli seçim sisteminin benimsendiği göstermektedir (Özbudun, 2008:306).

Kıta Avrupası hukuk sistemi içerisinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1982 Anayasası hazırlanırken Kıta Avrupası'nda uyguladığı siyasi sistemin isimlendirilmesine ilişkin Fransa'ya dikkat çekilmiş ve cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin görüşlerin oluşumunda Fransa örnek teşkil etmiştir (Coşkun ve Davut, 2013:184).

Bir hükümet darbesi sonrası hazırlanıp yürürlüğe konulan 1982 Anayasası'nın ilk şekline göre Cumhurbaşkanı'nın, benimsenen hükümet sisteminin bir gereği olarak meclis tarafından seçilmesine karar verilmiştir. Ancak 1982 anayasasının ilk Cumhurbaşkanı olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, meclis tarafından seçilmemiştir. Kenan Evren, Anayasasının halk oylaması ile kabul edilmesinin ardından doğrudan cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu durum 1982 Anayasası'na geçici olarak eklenen 1. madde'nin gereği olarak kabul edilmiştir. 1982 Anayasasının öngördüğü usul ile seçilen ilk Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dır. Turgut Özal aynı zamanda Celal Bayar'dan sonra seçilen ilk sivil Cumhurbaşkanıdır. Anayasanın yapılış çalışmaları sırasında, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi üzerinde durulmuş, fakat bu seçim şekli Anayasa koyucu tarafından benimsenmemiştir (Özkul, 2011:26).

1987 yılına gelindiğinde dönemin Başbakanı Turgut Özal, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Özal, güçlü yetkilere sahip olan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilerek meşruluk kazanmasının demokratik usullere daha uygun olduğunu ifade etmiştir (Özkul, 2011:27). Turgut Özal gibi hükümet tartışmalarına girilmeden cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi gerekliliğini vurgulayan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de bu doğrultuda açıklamalar yapmıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 1999). Ancak cumhurbaşkanının seçim usulüne yönelik değişikliklerin 1982 Anayasasının hazırlanma sürecinden 2007 yılı değişikliğine kadar sürdüğü ve gerek halk tarafından gerek muhalif partiler kanadında da çeşitli tartışmalara sebebiyet verdiği bilinmektedir.

2.4. 2007 Anayasa Değişikliği Sonrası Cumhurbaşkanlığı Seçimi

2007 yılının ilk çeyreğinde, 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi sona ererken, yürürlükteki 1982 Anayasası'nın 102. Maddesi şu şekildeydi (1982 Anayasası md.102):

“En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tam sayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oyu almış bulunan iki aday arasında dördüncü

oylama yapılır. Bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir.”

AK Parti'nin büyük bir çoğunlukla iktidara geldiği 3 Kasım 2002 tarihinden itibaren en sık tartışılan ve gündemde olan konulardan birisi de Anayasa'ya göre 2007 yılı Nisan ayı içerisinde yapılması gereken cumhurbaşkanlığı seçimidir (Tekin ve Okutan, 2019:231).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine giden süreçte 2007 yılı Nisan ayı içerisinde yaşanan tartışmalı olayları incelemek doğru olacaktır. İlk olarak bazı hukukçuların iddia etmiş olduğu meclisin nitelikli çoğunluk olan üçte ikisiyle toplanma şartı sağlanarak cumhurbaşkanı seçiminin yapılması gerektiğidir. Kamuoyunda “367 Krizi” olarak adlandırılan bu olay 2007 yılında gerçekleşen cumhurbaşkanı seçimine damga vurmuştur. Bunun dışında Genelkurmay Başkanı tarafından 12 Nisan tarihinde yaptığı basın toplantısıdır. Bu toplantıda cumhuriyete gerçek manada bağlı olan ve hayatına yansitan birinin cumhurbaşkanı seçilmesi gerektiği Genelkurmay Başkanı tarafından ifade edilmiştir. Bir diğer önemli olay ise cumhurbaşkanı seçiminin yapılacağı tarih olan 27 Nisan gece yarısı Genelkurmay Başkanlığı internet sitesine konulan basın bildirisidir. E-muhtıra olarak nitelendirilen açıklamada TSK'nın gerekli gördüğünde görünür bir şekilde tavrını ortaya koyacağı belirtilmiştir. 27 Nisan'da yapılan cumhurbaşkanı seçimine 361 vekil katılmıştır. Aynı gün CHP, toplantı yeter sayısına ulaşamadığı için oylamanın iptali istemi ile Anayasa Mahkemesi'ne müracaat etmiş ve Anayasa Mahkemesi ikinci tur oylama yapılmadan iptal kararı vermiştir. Yaşanan olaylar neticesinde iktidar partisi erken seçim kararı almış ve 22 Temmuz 2007'de genel seçimler gerçekleşmiştir. Genel seçimler neticesinde AK Parti, CHP ve MHP siyasi parti grupları olarak ve 26 adet bağımsız milletvekili parlamentoya girmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde herhangi bir parti tek başına cumhurbaşkanı seçimini yapma yeterliliğine sahip değildir. MHP'nin de cumhurbaşkanı adayı çıkararak seçimlere katılmasıyla birlikte “367” sayısı sağlanmıştır. Yapılan üçüncü tur oylamanın sonunda Abdullah Gül 339 oy almış ve 11. cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından bir diğer önemli gelişme ise 2007 yılında gerçekleştirilen halkoylamasıdır. Halkoylamasına sunulan değişiklik teklifinde cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, görev süresinin beş yıla indirilmesi, iki dönem seçilebilme imkânı, meclis görev süresinin dört yıla düşürülmesi ve TBMM toplantı yeter sayısının anlaşılabilir hale getirilmesi hükümleri bulunmaktadır. Halkoylamasına katılan vatandaşların yaklaşık %70'i “Evet” tercinde bulunmuş ve ilgili anayasa maddelerinde değişiklik sağlanmıştır (Tekin ve Okutan, 2019:236-238).

21 Ekim 2007 tarihli halkoylamasıyla onaylanan, 31 Mayıs 2007 tarih ve 5678 sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliği ile birlikte, cumhurbaşkanı seçilebilmek için yine belli şartlara sahip olmak gerekmektedir (Özkul, 2011:18-19). 5678 sayılı kanunun 4.maddesindeki 1982 Anayasasının 101. maddesi şu şekilde değiştirilmiştir. İlgili maddede şu hükmü yer verilmiştir (1982 Anayasası md.101;5678 Sayılı Kanun md.4):

“Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte

hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.”

1982 Anayasası'nın 101. maddesinde yapılan bu son değişiklikle birlikte artık 5 yıllık bir süre için en fazla iki dönem seçilecek olan cumhurbaşkanı doğrudan halkoyu ile belirlenmektedir. Cumhurbaşkanı seçimlerinde aday gösterebilmek için tek bir milletvekilinin oyu yeterli olmamaktadır. En az yirmi milletvekilinin (siyasi parti grupları) ortak karar vermesi veya en son yapılan genel seçimlerde yüzde on oranında geçerli oy almış siyasi partilerin cumhurbaşkanı seçimlerine aday gösterebilmesinin yolu açılmıştır (Yavuz, 2008:1177). Önceki anayasalarda ve 1982 Anayasası'nın 2007 yılındaki değişikliğine kadar Anayasa, kanunlar ve TBMM içtüzüğünde siyasi parti gruplarınca cumhurbaşkanı adayı gösterilmeyeceğine ilişkin bir hüküm mevcut olmamasına rağmen, anayasal teamül olarak siyasi parti gruplarınca cumhurbaşkanı seçimine aday gösterilmemekteydi (İba, 2008:218). Bu söz konusu değişiklik ile birlikte bu anayasal kabulde terk edilmiş olmuştur.

1982 Anayasası'nın 102. maddesi 5678 sayılı değişik kanunun 5. maddesindeki düzenleme ile yeniden gözden geçirilmiştir. İlgili kanun maddesi hükmü şu şekildedir (5678 Sayılı Kanun md.5):

“Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise boşalmayı takip eden altmış gün içinde tamamlanır. Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Cumhurbaşkanı göreve başlayınca kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin usûl ve esaslar kanunla düzenlenir.”

1982 Anayasa'nın ilgili bu madde hükmü ile Cumhurbaşkanının halkoyu ile seçimine ilişkin ayrıntılı düzenleme yapılmıştır.

5678 sayılı kanunun 2. maddesinde ise Yüksek Seçim Kurulu'nun cumhurbaşkanı seçimlerine ilişkin görev ve yetkilerinde düzenleme yapılmıştır. 1982 Anayasası'nın 79. maddesinde yapılan değişiklik ile birlikte ikinci fıkra da geçen “seçim tutanaklarını” ibaresinden sonra gelmek üzere “ve Cumhurbaşkanlığı seçimi tutanaklarını” ibaresi; son fıkrasında geçen “halkoyuna sunulması” ibaresinden sonra gelmek üzere, “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi” ifadesine yer verilmiştir. Bu hüküm ile birlikte Yüksek Seçim Kurulu'nun görev alanında değişiklik yapılarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin görev ve yetkilere yer verilmiştir (5678 Sayılı Kanun md. 2).

Bu kanun ile eklenen 19. maddede ise Cumhurbaşkanlığına aday olacak kişilere şartları sağladıklarına ilişkin belgeler ve diğer belgeler ile ilk tur oylama tarihinden otuz gün önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvuru yapmaları gerektiği, adayların bilgi ve belgelerinde eksiklik tespit eden TBMM'nin bu eksikliklerin giderilmesi için süre verileceği, süresi içerisinde eksikliklerini

gidermeyen adayın adaylıktan çekilmiş sayılacağına hükmedilmiştir. Anayasa'nın 101. Maddesinde belirtilen nitelikleri taşıdığı anlaşılan adayların ise kesin listelerinin iki gün içinde ilan edilip TBMM Başkanlığınca Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığına bildirilmesi gerekliliği düzenlenmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı adayı gösterilen kamu görevlisinin, aday gösterildiği tarihten itibaren görevinden ayrılmış sayılacağı, Cumhurbaşkanı seçilememesi halinde görevine geri dönmesi konusunda ilgili kanun hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir (5678 Sayılı Kanun md. 6).

5678 Sayılı kanunun 6. maddesinin geçici 19. maddesinde ise cumhurbaşkanı seçim turuna ilişkin düzenleme yapılmıştır. İlgili madde hükmü şu şekildedir (5678 Sayılı Kanun md. 6):

“Birinci tur seçim sonuçlarının kesinleşmesinden ikinci tur oylamanın sonuçlanmasına kadar, ikinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki oy sıralaması esas alınarak sıradaki adayla doldurulması suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.”

Bu noktada görüldüğü üzere 5678 sayılı Anayasa değişikliği kanununda cumhurbaşkanı seçim ve usulüne ilişkin pek çok değişiklik yapılmıştır.

Son olarak, 6271 Sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu 2012 yılında TBMM tarafından kabul edilerek 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girdiği ilk halinde 7.maddede aday gösterilme yer almıştır. Buna göre, TBMM üyelerinin en az yirmisinin imzasıyla ve son yapılan genel seçimde %10'u geçen siyasi parti ya da partilerince ortak aday gösterileceği hükümleri bulunmaktadır (6271 Sayılı Kanun md. 7).

2.5. 2014 ve 2023 seçimi arasındaki Cumhurbaşkanı Seçimine İlişkin Yaşanan Gelişmeler

2007 yılında gerçekleştirilen anayasa değişikliği halkoylaması ve 6271 Sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanununun yürürlüğe girmesi sonrasında Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez cumhurbaşkanı halk tarafından 10 Ağustos 2014 tarihinde seçilmiştir. YSK'nın 2014/3719 kararıyla ilan edilen sonuçlara göre geçerli oyların %51,79'unu alan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur (YSK, 2014). 2014 seçimi ile beraber halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı ve parlamento içerisinden çıkan başbakan başkanlığındaki bakanlar kurulu kabinesi yürütme organının iki kolunu oluşturmaya başlamıştır. 7 Haziran 2015 yılında gerçekleşen 25.dönem Milletvekili Seçiminde herhangi bir partinin hükümeti kuracak çoğunluğa sahip olamamıştır. Sonrasında gerçekleştirilen koalisyon görüşmelerinin olumlu sonuçlanmaması nedeniyle 1 Kasım 2015 tarihinde seçim yenilenmiştir. Yeni seçim sonucuna göre AK Parti %49,50 oranında oy almıştır. Ahmet Davutoğlu başbakanlığında hükümet kurulmuştur. 2016 yılında başbakan ile cumhurbaşkanı arasında yaşanan görüş ayrılıkları sebebiyle yürütme organında birtakım krizler yaşanmıştır. Yaşanan bu krizlerin sonucunda Ahmet Davutoğlu hem başbakanlık hem de AK Parti genel başkanlığı görevlerinden istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından yeni kabineyi kurma görevi Binali Yıldırım'a verilmiş ve aynı zamanda AK Parti genel başkanı olarak seçilmiştir. 2016 yılı Türk siyasal hayatı açısından çalkantılı bir yıldır. 15 Temmuz'da asker üniformalı FETÖ mensupları tarafından bir darbe kalkışması gerçekleştirilmeye çalışılmış ancak devlet ve milletin el ele vererek karşı koymasıyla engellenmiştir. Hemen akabinde

Olağanüstü Hal kararı alınarak terör örgütüne yönelik ayıklama sürecine başlanmıştır. OHAL 17 Temmuz 2018 tarihine kadar devam etmiştir (Tekin ve Okutan, 2019:258-260).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişte dönüm noktası MHP lideri Devlet Bahçeli'nin 11 Ekim 2016'da yapmış olduğu grup konuşmasıdır. Bahçeli, özetle uygulamadaki durumun yasallaşması için başkanlık sistemine TBMM'ye gelmesi durumunda destek vereceklerini ifade etmiştir. 10 Aralık 2016 tarihinde meclise gelen anayasa değişikliği teklifi 21 Ocak 2017'de kabul edilmiştir. 11 Şubat 2017 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Teklif meclis üye tam sayısının beşte üçü ile üçte ikisinden az oyla kabul edilip Cumhurbaşkanı tarafından iade edilmeden Resmî Gazetede yayımlandığı günden 60 gün sonraki ilk pazar günü olan 16 Nisan 2017'de halkoylamasına sunulmuştur (Nohutçu, 2018:852-854).

16 Nisan 2017 halkoylaması %51,41 oranıyla "EVET" tercih edilerek sonuçlanmıştır (YSK, 2017). Bu oylama sonucunda parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş yapılması halk tarafından onaylanmıştır. Anayasada ve kanunlarda çok ciddi değişiklik meydana gelmiştir. Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin olarak 6271 sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu'nda köklü dönüşümler gerçekleşmiştir. Buna göre, cumhurbaşkanı görev süresi 5 yıl olarak belirlenmiş ve en fazla iki defa seçilebileceği hükmü getirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçimi ile TBMM seçimleri beraber yapılır. Geçerli oyların salt çoğunluğu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanlığına aday gösterilmek için 20 milletvekili, en son yapılan milletvekili seçiminde geçerli oyların tek başına ya da birlikte en az %5 alan siyasi partiler ve 100 bin seçmen tarafından imza verilmesi şartı getirilmiştir.

2018 yılında yaşanan gelişmeler neticesinde normal olarak 3 Kasım 2019 Pazar günü gerçekleşecek TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri için tarih 24 Haziran 2018 olarak belirlenmiştir. 30 Nisan 2018 tarihi itibarıyla de seçim takvimi başlamıştır. Seçim takviminin başlamasıyla beraber seçmenler tarafından aday gösterilme işlemi 4-9 Mayıs 2018 (08:00-20:00) tarihleri arasında dört aday için seçim kurulu başkanlıklarına müracaat ederek gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak üç aday yeterli imza sayısına ulaşmıştır. Siyasi parti gruplarınca da üç aday gösterilmiştir. Böylelikle 24 Haziran 2018 seçimlerinde cumhurbaşkanlığı için altı aday yarışa girmeye hak kazanmıştır (YSK, 2018).

Seçmenler tarafından cumhurbaşkanlığına aday gösterilme yönteminin kullanıldığı ikinci seçimler 14 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Seçmenler tarafından aday gösterme işlemi 22-27 Mart 2023 (08:00-20:00) tarihleri arasında gerçekleşmiş ve on bir aday yeterli imza sayısına ulaşmaya çalışmıştır. Sadece iki aday cumhurbaşkanlığına aday gösterilmeye yeterli olan imzaya ulaşabilmiştir. Böylece seçimlere iki aday siyasi parti gruplarınca, iki aday ise seçmenler tarafından gösterilmiştir (YSK, 2023).

2.6. 6271 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu'nda Seçmenler Tarafından Aday Gösterilme Yöntemi

16 Nisan 2017 halkoylaması sonucunda cumhurbaşkanlığına aday gösterilmeye yeni bir yöntem olarak ortaya atılan seçmenler tarafından aday gösterilme yer almıştır. 6271 Sayılı Kanun'un 8/A maddesinde bu düzenleme belirtilmiştir. Buna göre, seçmenler tarafından aday gösterilme şeklinde, cumhurbaşkanı olmaya haiz özellikleri bulunan aday adayının başvuru dilekçesi ve gerekli belgelerle Yüksek Seçim Kuruluna şahsen müracaatta bulunması

gerekmektedir. Yüksek Seçim Kurulu tarafından başvurusu geçerli sayılan aday adayları ilan edilir. Seçmenler, sadece bir aday için imza verme hakkına sahiptir. Seçmenler, adaylık teklifi için ikamet ettikleri ilçe seçim kuruluna şahsen başvuru yaparak imza verirler. İmza veren seçmene adaylık teklifinde bulunduğu dair evrak verilir ve elektronik ortama da kaydederek ilçe seçim kurulunca saklanır. Belirlenen sürede yüz bin seçmen tarafından aday gösterilen kişi ya da kişiler, geçici aday listesinde yerini alır.

Yukarıda görüldüğü gibi cumhurbaşkanlığına seçmen tarafından aday gösterilme şekli kısaca bu şekilde gerçekleşmektedir. Yürütme organını oluşturan cumhurbaşkanının seçiminde demokratik bir hak olarak yerini almıştır. Son iki seçimde başvurusu kabul edilip adaylık teklifi için imza verilen aday adayları sayısı on beştir. Yeterli imza sayısına ulaşmış cumhurbaşkanlığı yarışına katılan aday sayısı ise sadece beştir.

Seçmenlerin şahsen başvuru yapması neticesinde gerçekleşen işlemlerde kamu kaynağı israfına yol açabilecek durumların olduğu düşünülmektedir. Çünkü hem başvuran seçmene, aday teklifinde bulunduğu dair bir evrak verilmekte hem de ilgili başvuruya dair bir evrak ilçe seçim kurulunda saklanarak muhafaza edilmektedir. Görüldüğü gibi tek bir aday gösterme işlemi için iki adet evrak oluşturulmaktadır. Oluşturulan bu evrak aynı zamanda da elektronik ortama eklenerek Yüksek Seçim Kuruluna aktarılmaktadır. Aşağıda sunulan model önerisiyle birlikte seçmenlerin buldukları herhangi bir yerden kolay ve güvenli bir şekilde cumhurbaşkanı aday adayına imza verebilmesinin önü açılacağı düşünülmektedir.

3. CUMHURBAŞKANLIĞINA ADAY GÖSTERMEDE ALTERNATİF BİR MODEL ÖNERİSİ: E-DEVLET KAPISI

Günümüzde birçok işlem artık E-Devlet Kapısı üzerinden kamu kurum ve kuruluşlarına gitmeksizin güvenli bir şekilde yapılabilmektedir. Yaşanan gelişmeler ışığında her geçen gün dijitalleşme daha geniş bir alanda kendisini göstermeye devam etmektedir. Güncel verilere bakıldığında E-Devlet Kapısı sisteminin kullanıcı sayısı 63.697.332 kişiye ulaşmıştır. Web hizmet sayısı 5.726 ve mobil hizmet sayısı ise 4.240'tır (E-Devlet Kapısı, 2023). Görüldüğü gibi E-Devlet Kapısı sistemi çok geniş bir yelpazede hizmet vererek vatandaşın hızlı ve güvenli bir şekilde iş ve işlemlerini gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda birçok işlemin de E-Devlet Kapısı üzerinden yapılması kamu kurumları tarafından zorunluluk haline getirilmiştir. Günümüzde artık birçok işlemin dijital ortama aktarıldığı bir dönemde cumhurbaşkanlığına seçmen tarafından aday gösterilmede yaygın olarak vatandaşlar tarafından bilinen ve kullanılan E-Devlet Kapısı sisteminin yeterli olacağı düşünülmektedir. Böylelikle yukarıda belirtilen aday gösterme işleminden kaynaklı olarak ortaya çıkan hem zaman hem de kamu kaynağının israfının da önüne geçilmesi mümkün olacaktır. Ayrıca aday teklifinde bulunmak isteyip ancak ilçe seçim kuruluna gitme imkânı bulunmayan seçmenlerin erişme olanağı ortaya çıkacaktır.

E-Devlet Kapısı sistemine erişim sağlamada E-devlet şifresi, E-imza, Mobil imza, internet bankacılığı gibi farklı kanallar kullanılmaktadır. Alternatif model önerisi işlem aşamaları şu şekildedir:

1. YSK, E-Devlet Kapısı sistemine diğer ilgili kurumlarla çalışma yaparak cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin olarak seçmen tarafından aday gösterilme modülünü ekler.

2. Bu belirtilen erişim kanalları aracılığıyla sisteme giriş sağlanır.
3. E-Devlet Kapısı sistemi içerisinde aday gösterme ekranına geçilerek istenilen aday tercih edilir.
4. Herhangi bir seçmenin yerine başka bir kişinin müdahalesinin önüne geçilmesi için mobil cihazlardan seçmenin kendisi öz çekim ile fotoğrafını yükler ve Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Kartına yüklenen biyometrik fotoğrafı ile sistemin tarafından doğrudan karşılaştırılması yapılarak aday gösterme işlemi tamamlanır. (Hata ile karşılaşan seçmen olursa karşılaşmış olduğu hata ile bağlı bulunduğu ilçe seçim kuruluna giderek ya da iletişim kanalları üzerinden karşılaşmış olduğu hataya göre yönlendirilmesi yapılarak işlemin gerçekleştirilmesi sağlanabilir.)

Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

5. Aday gösterme işlemi verileri, YSK sistemine işlendikten sonra cumhurbaşkanlığına aday olan bütün adayların ve talep eden siyasi partilere sayısal veri (Kişisel herhangi bir veri olmaksızın) olarak erişim sağlama imkânı verilir.

Sunulan model önerisiyle birlikte işlemler seçmenler tarafından buldukları mekândan bağımsız olarak aday gösterme işlemi gerçekleştirilebilecek olup, kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına fayda sağlayacaktır. Seçmenlerin kimlik doğrulamasına ilişkin olarak yapmış olacakları öz çekim ile sistemin kontrolünden geçip onaylanacağı ve bütün adaylar ile talep eden siyasi partilere seçmenlerin sayısal verisinin YSK tarafından aktarılacağı için yasallık ve meşruluk sorunu oluşmayacaktır. Her seçmenin daha önce aday tercihinde bulunup bulunmadığının tespiti, seçmenin tercihini belirten ıslak imzalı belgenin çıkarılıp sisteme yüklenmesi ve seçmene de belge verme zorunluluğu ortadan kalkacak olup kâğıt israfının da önüne geçilecektir. Böylelikle seçmenlerin demokratik bir hakkı olan cumhurbaşkanlığına aday gösterme süreci hızlı, şeffaf ve güvenli bir şekilde elektronik ortamda gerçekleşebilecektir. E-Devlet Kapısı gibi birçok hizmeti

rahatlıkla verebilen bir sistem varken yeni bir sistem kurmak yerine bu sisteme aday gösterme sürecinin entegre edilmesinin doğru bir karar olacağı düşünülmektedir

SONUÇ

Türkiye Devleti 29 Ekim 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesi ile yeni bir yönetim biçimini kabul etmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte özellikle devletin asli organlarından birisi olan yürütme organında önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. İrsiyete dayanmayan ve yaşamı boyunca görevde kalmayacak devlet başkanı da cumhurbaşkanı olarak düzenlenmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca cumhurbaşkanı seçimi çeşitli değişikliklere uğrayarak 16 Nisan 2017’de yapılan halkoylaması sonucunda en son halini almıştır. Cumhurbaşkanını halkın seçmesi dışında halk tarafından aday gösterilme şeklinin de yer alması oldukça önemli bir gelişmedir.

Yapılan düzenleme sonrası iki kez cumhurbaşkanı seçimi yapılmış ve imza toplamaya ise toplamda 15 cumhurbaşkanı aday aday katılmıştır. Seçim yarışına katılan beş aday seçmenler tarafından aday gösterilerek katılmıştır. Hâlihazırda seçmenler tarafından aday gösterilme işleminin oldukça bürokratik olduğu gözükmemektedir. Aday gösterme işlemi için iki adet kâğıt kullanımı hem kamu kaynağının israfına hem de kâğıt tüketimini arttırarak ağaçların kesilmesine neden olmaktadır. Yapılan iki seçimde sadece seçime katılan beş aday hesaplamaya katılsa bile bir milyon adet kâğıdın kullanımı söz konusudur. Aday adaylığından çekilen ya da yeterli imzaya ulaşamayan adaylar da dikkate alındığında bu sayının çok daha yukarılara çıktığı aşikârdır. Ayrıca hem kamu kurumu olan YSK’nın işlem süreçleri uzamakta hem de seçmenlerin sadece ilçe seçim kurullarına şahsen müracaat ederek işlemin gerçekleşme süresi bakımından zaman almaktadır. Bunun dışında ciddi miktarda kâğıt kullanımı kamu kaynağı israfını arttırmaktadır. Özellikle kırsal kesimde ve büyükşehirde yaşayan seçmenlerin bu haklarını kullanmaları zamansal ve ekonomik maliyeti de arttırmaktadır. Öğrencilerin, mevsimlik işçilerin ya da herhangi bir sebepten ötürü ikamet adresi dışında bulunanların aday gösterme işleminden yararlanamadıklarını söylemek mümkündür. Seçmenlerin istedikleri aday adayının seçim yarışına katılmasına onay vermelerinin önünü açma noktasında sunulan model önerisi bu işlemi oldukça hızlandıracaktır.

Önerilen model önerisinin hayata geçmesinde birçok kamu kurum ve kuruluşuna sorumluluk düştüğünü de belirtmek gerekir. YSK’nın öncülüğünde yasal düzenlemenin gerçekleşmesi adına TBMM’ye, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisine, Bilgi ve Teknolojileri ve İletişim Kurumu bunlara verilecek örnekler arasındadır. Bunların haricinde yazılım sektöründe çalışan yazılımcılara, sivil toplum örgütlerine ve medyaya da bu önerinin gerçekleşmesinde rol düştüğünü ifade etmek doğru olacaktır. Model önerisinin yürürlüğe girmesinde birçok paydaştan görüşler alınarak uygulamaya konulması gerektiği düşünülmektedir.

Veri güvenliğinin sağlanması bu model önerisi açısından oldukça önemli bir konudur. Önerinin gerçekleşmesi durumunda şeffaflık ve hesap verilebilirlik kriterlerinin YSK tarafından sağlanması gerekmektedir. Çalışmada ortaya konmak istenen seçim sistemini değiştirmek değildir. Bürokratik işlemlerden dolayı oluşan kamu kaynağı israfının önüne geçerek seçmenlere tanınan bir hakkın etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Ortaya konulan model önerisiyle birlikte kamu kurum ve kuruluşlarının dijitalleşmesi sürecinde dikkat çeken bir eşik geçilmiş olacaktır. Eğer sunulan model önerisi gerçekleştirilebilirse önümüzdeki dönemler elektronik seçim ya da benzeri bir seçim modelinin de tartışılabilirliğinden bahsetmek mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, Y., (2000), "I. Dönem TBMM'de 'İcra Vekilleri Riyaseti (Hükümet Başkanlığı)nın Statüsü ve TBMM Reisi'nin İcra ile İlgili Yetki ve Sorumluluğu", *Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 61-67.
- Arsel, İ., (1965), *Türk Anayasa Hukukun Umumi Esasları*, I. Kitap, Ankara.
- Coşkun, Ş., Davut, Ş., (2013), "Cumhurbaşkanının Seçimi, Yetkileri ve Görevleri Açısından Türkiye Ve Fransa'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 3, 182-229.
- E-Devlet Kapısı. (2023). <https://www.turkiye.gov.tr/edevlet-istatistikleri>, Erişim Tarihi: 01.10.2023.
- İba, Ş., (2008), *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- İba, Şerif (2021), "1924 Anayasası'nın Hazırlık ve Kanunlaşma Süreci Üzerine", *Yasama Dergisi*, Sayı: 44, Temmuz-Aralık, 43-60.
- İnan, A. A., (2022), *Medeni Bilgiler-Gazi M. Kemal*, İstanbul: Örgün Yayınları-Kültür Dizisi, 14. Baskı.
- Kaboğlu, İ. Ö., (2021), *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 16. Baskı.
- Koçak, B., (2021), "Osmanlı-Türk Anayasaları Üzerinde Gerçekleştirilen Önemli Değişiklikler" , *Avrasya Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 76-100.
- Nohutçu, A., (2018), "Türkiye Siyasetinde ve Hükümet Sisteminde Yeni Dönem", *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, Eds. Adem Çaylak ve Seyit Ali Avcu, Ankara: Savaş Yayınevi, Ankara.
- Özbudun, E., (1992), *1921 Anayasası*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Özbudun, E., (2008), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E., (2022), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, Gözden Geçirilmiş 22. Baskı.
- Özkul, F., (2011), "1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı", (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk K., Kırışık, F., ve Durdu, M., (2022), "1921 Anayasasından Günümüze Türkiye'de Cumhurbaşkanının Güvenlik Politikalarındaki Rolü", *HKÜHFD*, 12(23), 57-76.
- Tavaş, İ. H., (2007), "Türk Anayasalarında Cumhurbaşkanı Seçimi" , *Yasama Dergisi*, Sayı: 5, Nisan-Mayıs-Haziran, 27-56.
- Tekin, Y., Okutan, Ç., (2019), *Türk Siyasal Hayatı*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Tuncer, E., (2003), *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara: Tesav Yayınları, Yayın No: 24.
- Tuncer, E., (2013), *19923'ten Günümüze Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara.
- TASAM (2011), "Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Üzerine" https://tasam.org/tr-TR/Icerik/2446/cumhurbaşkanligi_secimleri_uzerine#_ftn20, Erişim Tarihi: 10.10.2023.
- TBMM Tutanak Dergisi (2009), "Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 1 Ekim 1999 Tarihinde, TBMM'nin Yeni Yasama Yılında Yaptığı Açılış Konuşması", 21. Dönem, 2. Yasama Yılı, C.13.
- Yavuz, B., (2008), "2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 1173-1214.
- YSK. (2014). <https://www.ysk.gov.tr/tr/onikinci-cumhurbaşkanı-secimi/3456>, Erişim Tarihi: 27.09.2023.

- YSK. (2017). <https://www.ysk.gov.tr/tr/16-nisan-2017-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5002>, Erişim Tarihi: 30.09.2023.
- YSK. (2018). <https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536>, Erişim Tarihi: 01.10.2023.
- YSK. (2023). <https://www.ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491>, Erişim Tarihi: 01.10.2023
- 1921 Anayasası, Kabul Tarihi: 20/1/1337 (1921)
- 1924 Anayasası, Kabul Tarihi: 20/4/1340 (1924)
- 1961 Anayasası, Kabul Tarihi: 9/7/1961
- 1982 Anayasası, Kabul Tarihi: 18/10/1982
- 5678 Sayılı Kanun, Kabul Tarihi: 31/5/2007
- 6271 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Kanunu, Kabul Tarihi : 19/1/2012
- 2021/14 Genelge, “Cumhurbaşkanlığından Tasarruf Tedbirleri”, Resmi Gazete: 30. 06. 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210630-15.pdf> , Erişim Tarihi: 01.10.2023.